

FÖRHANDLINGAR

Nationalekonomiska föreningen

1989-01-23

Översatta, redigerade och sammanfattade av civ ek OSSIAN EKDAHL och ekon dr STEFAN LUNDGREN

Ordförande: fil dr Nils Lundgren.

Inledare: finansminister Kjell-Olof Feldt, docent Ulf Jakobsson, professor Peder J Pedersen och professor Ingemar Ståhl.

Ovriga debattdeltagare: professor Sven-Olof Lodin, fil dr Nils Henrik Schager, docent Lars Vinell, civ ek Rolf Englund och professor Lars Jonung.

Finansplanen och den ekonomiska politiken

Nils Lundgren:

Kvällens diskussion om finansplanen och den ekonomiska politiken kommer att följa den procedur som den har haft under de senaste åren, nämligen att föreningens medlemmar betraktas som läskunniga och förutsätts ha tagit del av finansplanen och finansministerns utvecklingar kring denna. Det betyder att vi börjar med de vidtalade opponenterna varefter finansministern försvarar sig och finansplanen. De tre vidtalade är Ulf Jakobsson som är chefsekonom på Handelsbanken, Peder Pedersen som är professor vid Handelshögskolan i Århus i Danmark och professor Ingemar Ståhl från Lunds universitet.

Ulf Jakobsson:

Jag skall på de tjugo minuter som jag har till mitt förfogande ge några synpunkter på finansplanen och den ekonomiska bakgrunden till densamma. Jag har inga möjligheter att ta upp allt, det finns utan tvivel sådant som är bra, men det finns också sådant som jag tycker mindre bra om. Jag tänkte koncentrera mig på det som jag tycker mindre bra om, så får finansminis-

tern koncentrera sig på de andra delarna. Jag skall först säga några ord om konjunkturutvecklingen och konjunkturläget. Sedan tänkte jag ta upp två huvudproblem för stabiliseringspolitiken.

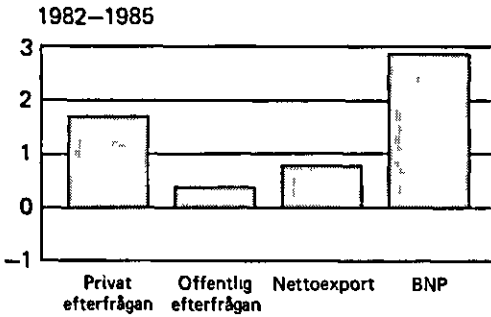
Konjunkturläget

Vi befinner oss i en konjunkturuppgång som har pågått i stort sett sedan 1982. Det är en internationell uppgång som Sverige har hängt med i mycket bra, i början av perioden hade Sverige to m en bättre utveckling än omvärlden. Konjunkturuppgången har för Sveriges del karaktäriserats av två mycket tydliga faser (se *Figur 1A* och *Figur 1B*).

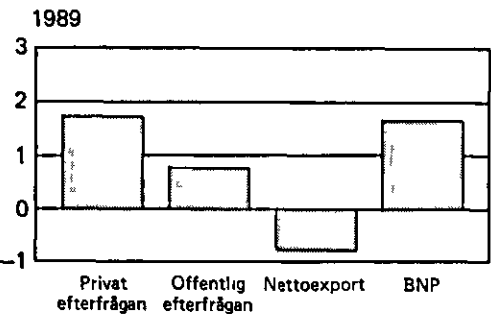
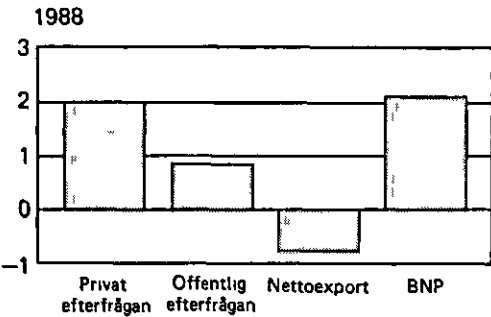
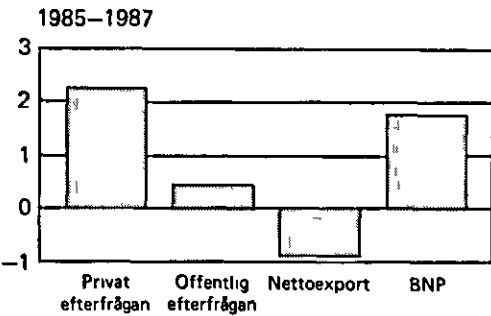
Den första fasen präglades i mycket hög grad av devalveringen. Då hade vi en mycket stark exportledd tillväxt som kom efter flera år av dålig exportutveckling, problem med kostnadsläge och så vidare. De två devalveringarna 1981 och 1982 har naturligtvis varit en viktig bakgrund i många avseenden till hela konjunkturuppgången. Om man tittar på det som devalveringarna avsåg att åtgärda, bytesbalansutvecklingen, så kan man konstatera

Figur 1 Bidrag till BNP-tillväxt. Årligt genomsnitt i procent.

Figur 1A

Figur 1B

att den kraftigaste effekten fick vi initialt i form av en exportledd tillväxt. I Figur 1A kan vi se att vi hade ett icke obetydligt bidrag till BNP från nettoexporten medan privat och offentlig efterfrågan var mer tillbakahållen. För perioden efter 1985 ser vi i Figur 1B en annan karaktäristik. I den fasen var det en expansion ledd av den privata sektorn. Jag har försökt leta efter liknande faser under efterkrigstiden men jag har inte kunnat hitta detta. Det vanliga är att man antingen har haft export- eller offentligt ledd tillväxt. Hela den privata sektorn har expanderat under perioden efter 1985, det har varit privat konsumtion, bostadsinvesteringar men också industriinvesteringar. Detta har i många avseenden naturligtvis varit en mycket positiv utveckling.

Målet med devalveringen, att vrida relationen mellan export och import på ett sådant sätt att man får en långsiktig förbättring i bytesbalansen, har emellertid inte uppnåtts i någon större utsträckning under den här perioden. Nettoexporten har under hela perioden efter 1985 varit negativ. Man kan då fråga sig hur man har kunnat klara en sådan utveckling utan allvarliga balansstörningar. Man kan också konstatera att minskningen i nettoexporten under fas 2 har varit ungefär lika stor som ökningen var under fas 1. Den faktor som förklarar det hela är utvecklingen av terms-of-trade, som är mycket viktig. Det är alltså ändrade relationer mellan våra export- och importpriser som gjort att vi har kunnat ha den privatledda expansionen utan att det har lett till bytesbalansproblem. En viss försämring har man fått, men terms-of-trade-utvecklingen har räddat det hela.

Man kan tänka sig hur det hade sett ut under perioden om terms-of-trade-utvecklingen hade varit neutral. Då hade den svenska bytesbalansen varit ca 35-40 miljarder sämre än vad den är för närvarande. Det är med andra ord ett betydande bidrag vi har fått härifrån. Bidraget har uppstått genom att skogsindustrin har haft en lysande utveckling och vi har haft en för oss gynnsam utveckling av oljepriserna.

Naturligtvis inser alla att detta inte är något som är långsiktigt hållbart. Man

kan inte bygga utvecklingen på att ha en nettoexport som ständigt försämrats och hoppas på att terms-of-trade skall fortsätta att förbättras. Vi har alla beskärmat oss över ökningen i den privata konsumtionen. Nu förefaller det som om stora delar av den privata efterfrågan håller på att dämpas ganska påtagligt. Det kan vara på det sättet att vi är på väg in i en tredje konjunkturfas som är mera välbekant och som det går att hitta flera exempel på under efterkrigstiden. Denna fas skulle vara en offentligt ledd expansion där den privata efterfrågan hålls tillbaka. Jag tror att det, särskilt om man tittar på utvecklingen för 1989, är en del som talar för att den offentliga efterfrågan kommer att öka. Det inhemska efterfrågetrycket kommer att hållas uppe genom en offentlig expansion medan den privata efterfrågan minskar. Detta bidrar till att den överhettning, som varit ett problem under slutfasen av konjunkturuppgången kommer att bestå.

Här ser man de två huvudproblemen för stabiliseringspolitiken: det ena är att kontrollera den offentliga expansionen, det andra är att kontrollera överhettningprocessen, dvs inflations- och kostnadsutvecklingen i Sverige. Jag tänkte säga något om förutsättningarna för att kunna bemästra dessa båda problem. Ingen kan anklaga finansplanen eller finansministern för att inte ha pekat på problemen. Den offentliga sektorn får en mycket ingående behandling i årets finansplan. Kostnadsutvecklingen behandlas inte lika noggrant men har å andra sidan behandlats nog så ingående i andra finansplaner. Kostnadsutvecklingen visar dock att det faktum att en fråga behandlas ingående i finansplanen inte nödvändigtvis innebär att man kommer tillrätta med problemen utan man kan fortsätta i fel riktning även efter det att finansministern har satt sitt argusöga på utvecklingen.

Den offentliga utgiftsutvecklingen

Om man tittar på utvecklingen under perioden 1982 till 1987 – det sista året med fullständiga nationalräkenskaper men jag tror inte att bilden ändras nämnvärt om 1988 inkluderas – ser man en av de presta-

tioner som regeringen åstadkommit under konjunkturuppgången. Man har fått ner den offentliga utgiftsandelens av BNP. Om man studerar denna reduktion närmare upptäcker man att det på transference-ringssidan inte har skett någon minskning, åtminstone inte vad gäller transfereringar till hushållen. Däremot har transfereringarna till näringslivet minskat något. Det är den offentliga konsumtionen och de offentliga investeringarna som har minskat. Ränteutgifterna slutligen, är ungefär oförändrade.

Man undrar om den lägre offentliga utgiftsandelens kan bibehållas. Utvecklingen av transfereringarna går snarare i motsatt riktning. Tendensen är att transfereringarna ökar sin andel av BNP. Möjligheterna att minska stödet till näringslivet skall vi inte heller hoppas alltför mycket på. Det fanns i början en hel del dödkött att ta av, men det mesta av detta är nog taget nu.

Den offentliga konsumtionen är intressant. Här har det skett en betydande neddragning av utgiftsandelens. Ser man på sysselsättningsutvecklingen finner man att det har skett en viss dämpning. Att man har kunnat pressa ner utgiftsandelens beror dock på att lönekostnaderna relativt sett har sjunkit. Det är lönen per timme som har minskat relativt till den privata sektorn, vilket motsvarar en besparing på drygt 15 miljarder. Man kan ha olika uppfattning om detta, men alla är överens om att det inte är någon hållbar strategi att fortsätta att dra ner lönerna i den offentliga sektorn. Det kommer att finnas en press på att återställa de lönerektioner som gällde tidigare. Jag vill poängtera att det inte är säkert att man skall återställa relationerna, det är inte säkert att relationerna var de rätta 1982.

Därtill kommer att man på flera områden fått vad man utan att dramatisera det hela kan kalla en kvalitetskris i den offentliga konsumtionen. Osthyveln i kombination med en svag produktivitet-utveckling har lett till de problem som vi nyligen har sett i samband med skolan, men som också finns på många andra håll i den offentliga sektorn. När det gäller den offentliga sektorn står vi inför ett uppdamt utgiftsbehov. Det är mot den bakgrunden

mycket svårt att se hur man skall kunna fortsätta att hålla tillbaka den offentliga konsumtionen. Liknande resonemang gäller för de offentliga investeringarna, där det dessutom är så att finansplanen räknar med att dessa skall öka ganska kraftigt under innevarande år. Ränteutgifterna ligger kvar på samma nivå som tidigare.

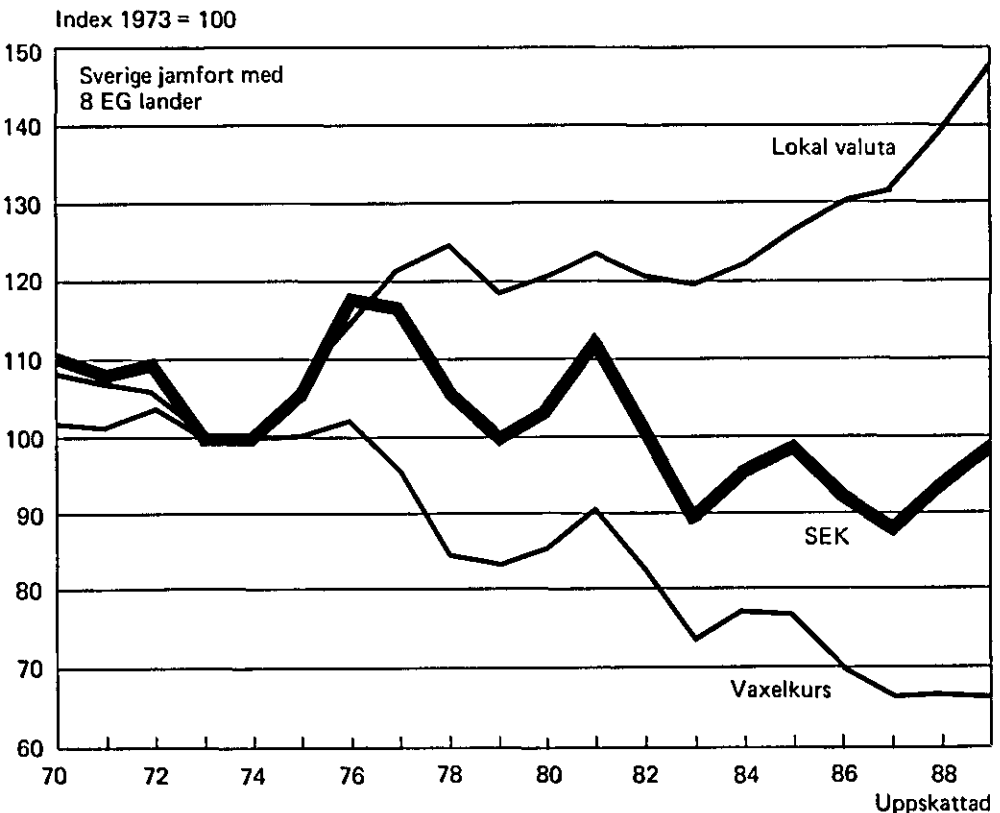
Jag har uppfattningen – vilken finansplanen delar – att problemet inte går att åtgärda utan att man genomför mer strukturella förändringar i den offentliga sektorn. Problemet är att dessa åtgärder, från stabiliseringspolitisk synpunkt, måste komma ganska snart. I annat fall riskerar vi att förlänga överhettningen. Jag tycker att det är synd att finansplanen inte är mer konkret om hur strukturomvandlingen skall ske. Hur skall man kunna förena en centraliserad och monopoliserad sektor, där man av ideologiska skäl inte vill tillåta

konkurrens och pluralism, med en ökad effektivitet? Det är möjligt att det går, men det är viktigt att det går snabbt, och att man tydligt markerar hur detta skall gå till. Risken är annars att man bevarar strukturerna, och att behoven som kvalitetskrisen skapar leder till en ny utgiftsvåg.

Lönebildningen

Förväntningar och arbetsmarknadsläget är två viktiga bestämningsfaktorer för lönebildningen. Båda dessa faktorer arbetar idag emot de vällovliga ambitionerna att hålla tillbaka lönekostnadsutvecklingen. Vi har nu en ganska otrevlig växelkurshistoria, där den svenska kronan sedan 1976 har devalverats mycket kraftigt. Man kan inte komma ifrån att förväntningarna på många håll, inom näringslivet och bland arbetsmarknadens parter, är att

Figur 2 Relativa lönekostnader.

devalveringspolitiken kommer att fortsätta. Detta är en förklaring till att man inte känner några starka begränsningar i sammanhanget.

Det kan vara intressant att se hur devalveringspolitiken har fungerat i förhållande till EG-området mot bakgrund av att vi har ambitionen att integrera oss med detta område inom några år. I *Figur 2* ser vi att vår relativa lönekostnad gentemot EG mätt i lokal valuta har utvecklats på ett mycket dramatiskt sätt (den övre kurvan). Å andra sidan har vi haft flera devalveringar, först diskretionära devalveringar, men senare har vi dessutom fått hjälp av en fallande dollarkurs (den nedre kurvan). Dessa två faktorer har tillsammans inneburit att vi ungefärligen har kunnat bibehålla konkurrenskraften gentemot hela EG-området när vi mäter i gemensam valuta. Jag vill inte påstå att förväntningarna om devalvering gäller för innevarande år. Jag tror dock att det finns många som förväntar sig – mot bakgrund av tidigare erfarenheter – att en devalvering kommer att genomföras när så behövs.

Om Sverige skall följa de av regeringen givna intentionerna att så långt som möjligt åstadkomma en integration med EG då är detta, med vår kostnadsutveckling, en mycket dålig grund att stå på. Den nya EG-situationen kommer att lägga en betydande hämsko på friheten vad gäller växelkurspolitiken.

Jag tycker att det vore lika bra att markera detta på ett tidigt stadium så att så få som möjligt behöver göra misstag. Man bör markera detta genom att Sverige söker en anknytning till EMS. Därigenom skapar man ett större förtroende för vår kommande växelkurspolitik. Den politik vi hittills har fört har varit mycket lyckosam när det gäller att genomföra devalveringar, men den har inte skapat förtroende för att vi kommer att hålla en fast växelkurspolitik. Anknyter vi oss till EMS så inför vi mycket starkare bindningar på det här området vilket jag tror innebär att trovärdigheten för en fast svensk växelkurspolitik kommer att öka. Anknytningen till EMS måste då naturligtvis kopplas till en stramare politik än vad som förs för närvarande.

Min sista punkt är bara ett litet påpekande. Trots att vi nu kan konstatera att den presenterade statsbudgeten är i balans för första gången på lång tid så innebär den en försvagning jämfört med det utfall som vi har haft. Den effektanalys som gjorts av Finansdepartementet av finanspolitiken visar att vi för första gången på mycket lång tid för en kraftigt expansiv finanspolitik. Effekten motsvarar ungefär en procent av BNP, vilket naturligtvis inte bidrar till målet att hålla tillbaka kostnadsutvecklingen.

Nils Lundgren:

Efter denna välvilliga kommentar, som dock avslutades med kritik av finansministern och hans fögderi, vill jag lämna över ordet till professor Peder Pedersen som har hotat att jämföra svensk och dansk ekonomi och politik.

Peder Pedersen:

Jag vill börja med att tacka för inbjudan till det här mötet. Jag är för tillfället medlem av det Ekonomiska rådet i Danmark, som två gånger per år publicerar en rapport, som dels värderar konjunkturutsikterna, dels analyserar strukturproblemen i den danska ekonomin. När jag sammanställer de nyckeltal som finns för den svenska ekonomin i finansplanen och för den danska ekonomin i vår senaste rapport är skillnaderna iögonenfallande: stagnation i produktion och efterfrågan och hög och stigande arbetslöshet på den ena sidan medan vi på den andra sidan ser växande produktion och efterfrågan samtidigt med överefterfrågan på arbetskraft.

Med dessa skillnader som utgångspunkt tänkte jag kommentera tre områden: dels den aktuella situationen och hur den aktuella politiken borde utformas, dels de olika strategivalen i svensk och dansk ekonomi under åren 1982–88 samt slutligen de mer långsiktiga framtidsperspektiven.

Den aktuella situationen

Det kortsiktiga konjunkturperspektivet framgår av *Tabell 1*, där jag har sammanställt några viktiga variabler från finans-

Tabell 1 Nyckeltal i svensk ekonomi, 1988-1990.

	1988	1989	1990	
			Alternativ 1	Alternativ 2
BNP-tillväxt	2,8	1,7	1,7	1,4
Arbetslöshet	1,6	1,6	(1,6?)	
Betalningsbalans	-10,4	-14,1	-18,3	-18,8
Lönestegring	7,5	(7)	(4)	(7)
Prisstegring	6	5,5	4	5,5

planen och den preliminära nationalbudgeten. Om man värderar perspektiven genom BNP-siffrorna verkar det som Sverige haft en högkonjunktur med en toppnivå under 1988. Ser vi däremot på arbetslöshetssiffrorna verkar det snarare som om konjunkturförloppet har planat ut. På andra områden ser framtiden mer dyster ut eftersom finansplanen förutspår ett fortsatt negativt saldo i betalningsbalansen och en fortsatt hög inflation och en hög kostnadsutvecklingstakt. Jag vill gärna passa på att påminna om att en löneökning på sju procent i den förra finansplanen ansågs vara ett katastrofalternativ och att fyra procents löneökningar omtalades som en smärtgräns.

Om man jämför siffrorna i tabellen med motsvarande tal för betalningsbalansen i Danmark är det helt klart inte så alarmerande – men nu skall vi utgå från ett svenskt, och inte danskt, perspektiv. Det stigande underskottet skall dessutom ses som en förlängning av den tidigare ökningen under 1987.

Vad tabellen med sin förväntade fortsättning egentligen visar är det så ofta diskuterade problemet med att realisera en hög sysselsättning utan att förlora konkurrenskraft.

Den ekonomiska politiken som den presenteras i finansplanen har två element, dels en mer traditionell finanspolitik och dels en hel rad av utbuds- och strukturpolitiska åtgärder. Dessa åtgärder är var och en för sig intressanta och kommer otvivelaktigt att medföra positiva verkningar, men troligen först på längre sikt. På kort sikt säger man sig vilja hålla fast vid en stram finanspolitik.

En stram finanspolitik är ju det tradi-

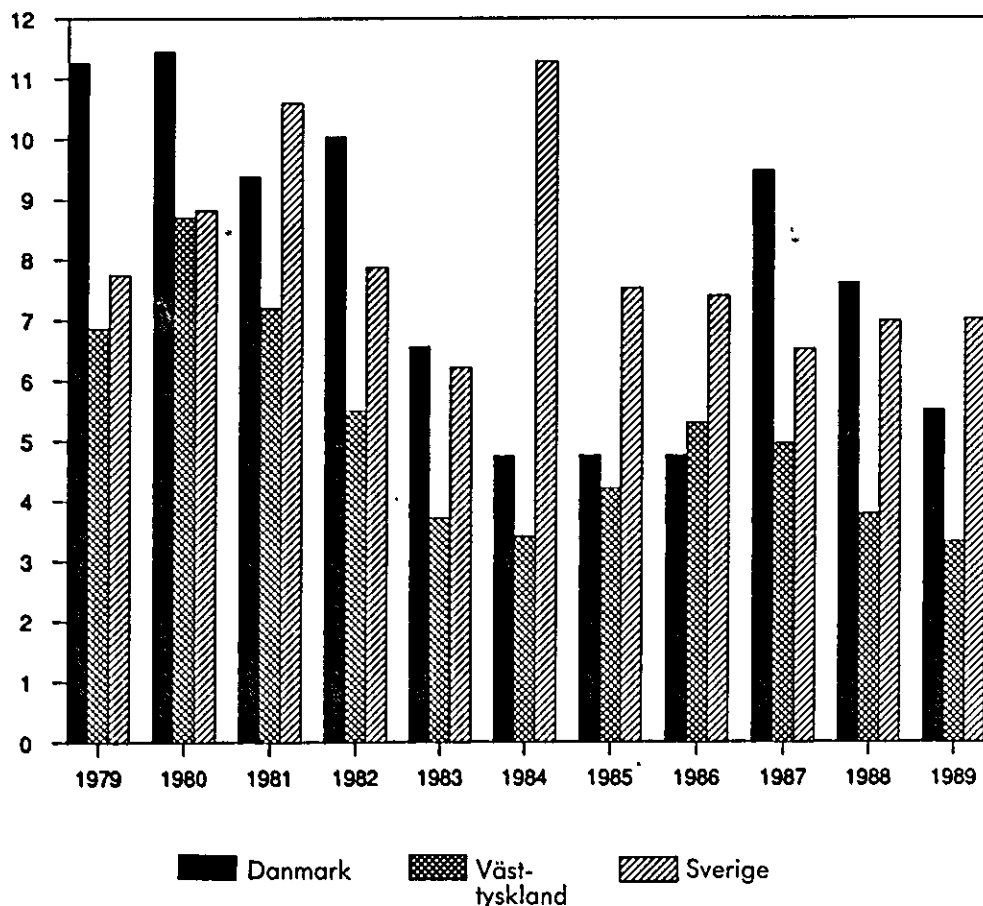
tionella receptet vid högkonjunkturer, speciellt om de har varit så kraftiga att man fått problem med överefterfrågan på arbetskraft, betalningsbalansproblem och löne- och prisstegringar som är högre än utlandets. Jag har två frågor till finansministern i detta sammanhang. Den första frågan handlar konkret om vad som står i finansplanen. På s 21 skrivs att den strama finanspolitiken kommer att bibehållas under hela 1989. Det är då förvirrande att se, på sidan 67 i den preliminära nationalbudgeten, att effekten på ekonomin av finanspolitiken ökar från -0,1 procent 1988 till +1,0 procent av BNP för 1989. Även om ändringen inte är stor så visar den dock på en omläggning i expansiv riktning snarare än en fortsatt stram finanspolitik.

I förlängningen av den första frågan undrar jag varför man inte lägger upp en mer markant stram finanspolitik. Överefterfrågan på arbetskraft framhäves på många olika ställen i finansplanen, liksom att exporten hålls tillbaka på grund av arbetskraftsbrist. I den situationen borde det finnas goda möjligheter för en ekonomisk-politisk åtstramning, en som inte raserar sysselsättningen, men som ger en förbättring av betalningsbalansen och som samtidigt kan ge bidrag till att långsiktigt få en lägre löne- och prisstegrings-takt.

Strategival i Danmark och Sverige

Bakgrunden till den aktuella situation vi har beträffande den ekonomiska politiken i Sverige och Danmark, är de olika val av strategier som gjordes 1982. Åren 1982-88 är intressanta att studera bara av den anledningen att vi valde så, i många

Figur 3 Löneutvecklingen i tillverkningsindustrin i Danmark, Västtyskland och Sverige, 1979-1989.

avseenden, skilda strategier för vår ekonomiska politik.

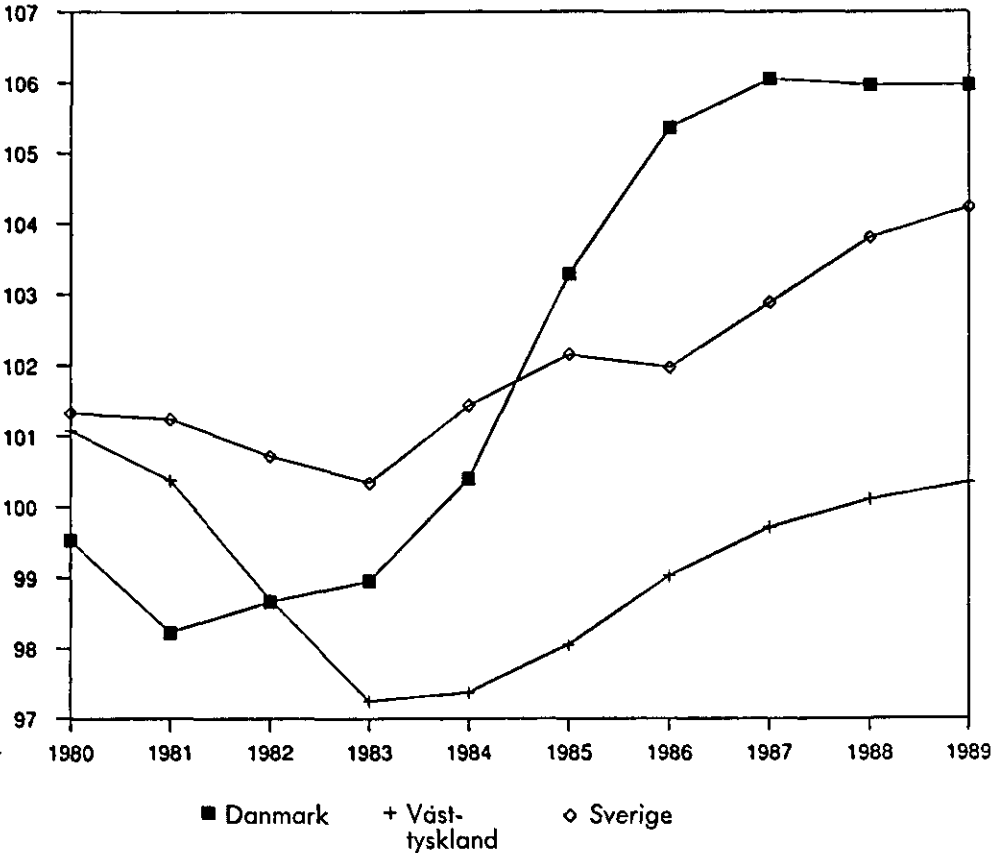
Den avgörande skillnaden ligger i valet av valutakurspolitik, medan man i båda länderna har fört en finanspolitik som klart avvek från den tidigare. I Danmark valde man en fast valutakurs inom EMS-samarbetet – vilket i praktiken har inneburit en knytning till D-marken – medan man i Sverige inledde den nya ekonomisk-politiska regimen med några stora devalveringar och därefter band den svenska kronan till en korg av valutor med en stor vikt för den amerikanska dollarn.

Båda strategierna har klara trovärdighetsproblem. I Danmark lyckades man i

den första omgången skapa trovärdighet kring den nya politiken: räntenivån och inflationen föll drastiskt, löneökningarna minskade till tysk nivå och de privata investeringarna och sysselsättningen i den privata sektorn ökade mycket kraftigt. Man lyckades till den grad att sysselsättningen i Danmark ökade mer än i Sverige under hela 80-talet. Utvecklingen av löneökning och sysselsättning illustreras i *Figur 3* och *Figur 4* – vilka dessutom visar motsvarande utveckling i Västtyskland.

Om man med sportvokabulär kallar åren 1983 – 86 för första halvlek anser jag att den danska strategin vann första halvlek. I andra halvlek, mellan 1986 – 89, har dock denna politik haft stora problem

Figur 4 Sysselsättningen i Danmark, Västtyskland och Sverige, 1979=100.

med trovärdigheten. Först kom en kraftig ökning av underskottet i betalningsbalansen och sedan 1987 och 1988 har vi haft löneökningar som är på klar kollisionskurs med vår valutakurspolitik – jämför Figur 3. Löneökningar i den storleksordningen innebär antingen att trovärdigheten har fått sig en knäck eller, att arbetsmarknaden har delats in i "insiders" och "outsiders."

Det råder inget tvivel om att den svenska strategin har vunnit andra halvlek. Normalt föreställer man sig att en strategi med ackommoderande valutakurspolitik ganska snart kommer att stöta på trovärdighetsproblem i form av att den förväntade deprecieringen av valutan inkluderas i löne- och prisstegringen och i den nominella räntan. I Sverige fick man den situationen, att skicklighet och tur gick hand i hand i fråga om den ekono-

miska politiken. Bindningen till dollarn innebar en successiv depreciering samtidigt som terms-of-trade förbättrades – både på grund av prissänkningen på olja och på grund av prishöjning på svenska exportvaror. Utan denna förbättrade terms-of-trade skulle man idag stå med ett dramatiskt större underskott i betalningsbalansen. Dessutom sammanföll den nya svenska politiken med den längsta internationella konjunkturuppgången på mycket lång tid.

Fundamentalt har man haft samma problem i både Sverige och Danmark, nämligen att få ned löne- och prisstegringarna till en nivå som på lång sikt är förenlig med en acceptabel sysselsättning och ett acceptabelt saldo för betalningsbalansen. Den danska strategin medför ett hårdare och snabbare "straff" för avvikelser i inflationstakten jämfört med omvärldens.

Den svenska strategin, i kombination med tur, medför att man kan kamouflera de underliggande problemen under en längre tid. På kort sikt har man dessutom en extra frihetsgrad eftersom man har bibehållit möjligheterna till att reducera verkningarna på konkurrenskraften genom en devalvering. På längre sikt kan man anta att denna extra frihetsgrad inte existerar på grund av de trovärdighetsproblem som skulle uppstå. Ett försök att undertrycka de fundamentala problemen kan därför lyckas endast genom att man accepterar – inte bara en hög – utan en accelererande inflation.

Tredje halvlek

Med ovanstående sportliknelse skulle man kunna kalla perioden från 1989 fram till etableringen av EGs inre marknad i början av 1990-talet för tredje halvlek. Så vitt jag förstår har den svenska regeringen klart avvisat tanken på ytterligare devalveringar. Eftersom man inte kan planlägga den ekonomiska politiken med den förutsättningen att man skall ha samma tur under perioden 1989 till 1992 som man haft under perioden 1985 – 88 så kommer kostnadsproblematiken att vara den centrala de kommande åren. Det räcker med att man föreställer sig ett scenario med ökad sammanhållning inom OPEC och finanspolitiska åtstramningar i USA, som leder till en svagare internationell konjunktur, för att kostnadsproblemen skall bli mycket allvarliga.

Det vore intressant att höra hur finansministern avser att hantera dessa kostnadsproblem. Kommer de olika struktur- och skattepolitiska åtgärder som finns redovisade i finansplanen att räcka till för att minska kostnadsproblemen inom en tillräckligt kort tidshorisont?

En mer fundamental fråga är om den nuvarande valutakurspolitiken är på kollisionskurs med både det förhållande att det till synes ej är generellt accepterat på arbetsmarknaden att ha en inflationstakt i nivå med den utländska, och med det förhållandet att man i samband med anpassningen till EG kommer att få en press mot ett närmande till EMS-systemet.

De danska erfarenheterna är emeller-

tid inte helt lovande. Anpassningen till en lägre inflationstakt kan vara både långvarig och smärtsam. Sveriges utgångspunkt är dock mycket bättre än den danska var. Utlandsskulden är mindre, betalningsbalansunderskottet är mycket mindre och den parlamentariska situationen är väsentligt mycket mer stabil. En sådan bakgrund ger en större handlingsfrihet och därmed en längre tidshorisont i utformningen av en långsiktig strategi. Det vore intressant att få höra finansministerns åsikter om perspektiven för åren efter 1989, speciellt åsikterna om möjliga och önskvärda ekonomiskt-politiska åtgärder inför etableringen av EGs inre marknad.

Ingemar Ståhl:

I mitten av 50-talet kom det ut en bok skriven av Richard Musgrave som hette *The Theory of Public Finance* som på ett sätt kom att bli bestämmande för hur teorin för den offentliga sektorn skulle diskuteras bland forskare. Han gjorde en klar uppdelning mellan en sektor som skötte stabiliseringspolitiken, en annan sektor som skötte allokeringpolitiken och en tredje sektor som skötte fördelningspolitiken. Forskare har senare diskuterat om denna uppdelning är möjlig. Kan man separera stabiliseringspolitiken helt och hållet från allokeringpolitiken i ett land av exempelvis svensk typ med en stor offentlig sektor? Uppdelningen kan fortfarande ses som ett rimligt arbetsschema, både vad det gäller analysen och vad det gäller de tre deltagarna i kvällens diskussion. Jag kommer i allt väsentligt att tala om allokeringpolitiken. Möjligen kan man säga att fördelningspolitiken kommer lite i skymundan, eftersom de föregående talarna ingående har talat om stabiliseringspolitiken, vilken jag kommer att undvika.

Låt mig först komma med en personlig tolkning av det problem som dyker upp i finansplanen och som också leder till den aviserade skattereform som kan komma att genomföras. *Tabell 2* visar den offentliga sektorns andel av BNP i ett antal länder. Den svenska positionen är helt unik: vi har den högsta andelen av BNP bland alla länder. Man kan diskutera många an-

Tabell 2 Offentliga utgifter i procent av BNP, i monarkier (K) respektive republiker (R), 1986.

K	R
Sverige 64	
Holland 59	
Danmark 55	
	Irland 54
Belgien 53	
Norge 53	
	Frankrike 52
	Österrike 52
Luxemburg 51	
	Italien 51
	Västtyskland 51
Storbritannien 46	
	Kanada 46
	Grekland 46
	Finland 42
Spanien 42	
	Australien 38
	USA 37
	Island 37
Japan 33	
	Schweiz 30

ledningarna till varför tabellen ser ut som den gör, man kan fråga sig om siffrorna är bra, om de mäter vad vi vill mäta – Sverige har tex mer bruttosiffror än vad andra länder har – osv. Trots dessa dubier kan man bara konstatera att Sverige har en stor offentlig sektor och att det måste vara grunden för den finanspolitik som förs. Det är väldigt svårt att förklara de inbördes positionerna i tabellen, det finns rika länder – Sverige, Holland och Danmark – som ligger i toppen, det finns rika länder – Schweiz, Japan och USA – som ligger i botten av tabellen. Man kan göra andra uppdelningar, men vi finner tex att det inte finns någon stark politisk variabel – Danmark, Irland och Frankrike är borgerliga länder – och någon nord/syd-förklaring fungerar inte heller bra. Ett försök som jag lite skämtsamt har försökt göra är att dela upp länderna mellan monarkier (K) och republiker (R). I det sammanhanget är det viktigt att komma ihåg att Silvia och hennes gemål endast kostar 44 miljoner per år så det är inte apanagen som är förklaringen. Vad man möjligen skulle kunna lägga in som en

mer allvarligt menad förklaring är att vissa länder har en stabil historia där man har behållit monarkin. Andra länder har haft en mer turbulent historia och fått en mer negativ inställning till statsmakterna och därför försett sig med konstitutioner som i USA och Schweiz – federal struktur och folkomröstningar – samt som i Finland – kvalificerad majoritet.

Med den här bakgrunden kan man göra en tolkning av de reformer som aviseras i finansplanen. Det finns ett antal observationer – Wirtén 1981/1982, Adelson 1985, Westerberg 1988 och nu senast Feldt 1989 – där man i försök att dra ner de offentliga utgifterna omedelbart möter oerhört aggressiva och väl organiserade intressegrupper. Det är nästan omöjligt att genomföra en sådan utgiftsminskning i det svenska systemet. Vi omger oss dessutom med en massmediestruktur som inte – hur skall jag uttrycka mig – ger fullständigt korrekta uppgifter om vad neddragningar skulle ha för konsekvenser och hur de är motiverade. Min slutsats är att det är mycket svårt att ge sig på utgifterna. Man får ha ett långsiktigt program. Utgifter är populära, skatter är impopulära – framförallt höga skatter – därför är det naturligt att man i första hand försöker ge sig på skatterna. Med ekonomers termer kan man uttrycka det som att det gäller att vid en någorlunda oförändrad offentlig utgiftsnivå ha ett skattesystem som ger mindre "excess burden" än vad det nuvarande systemet gör. Det finns bara två områden man kan ge sig på: det är arbetsskatter och det är kapitalskatter. Jag skall ge några kommentarer om detta.

Den grundläggande formeln för hur svenskar planerar sina arbetsinsatser på marginalen ser ut på detta sätt:

$$(1 - s - b)(1 - m)/(1 + a)$$

- s är inkomstskattesats,
- b är bidragsavtrappning,
- m är moms och varuskatter och
- a är löneskattesats.

Bidragsavtrappningen kommer jag inte att beröra, men det kan handla om mycket stora tal för låginkomsttagare. Om vi räknar med de parametrar som gäl-

ler individer med något högre inkomster så är $s = 0,72$, $m = 0,20$ (m är större om man konsumerar mycket vin och mindre om man bara konsumerar byggarbeten) och arbetsgivaravgifterna, $a = 0,38$. Det innebär att det blir 16 öre kvar på varje krona som företaget betalar för arbetet, den samlade marginaleffekten är 84 procent. Man kan också uttrycka det som att man kan vara sex gånger så klantig som den hantverkare man inte anställer utan att man förlorar på att försöka göra jobbet själv. Det är detta som kallas för "excess burden" – att man drar tillbaka sin arbetstid för att ägna sig åt något som man inte är så produktiv inom.

Om vi nu tittar på det skatteförslag som ligger i PM 50 och drar ut konsekvenserna skulle resultatet bli att $s = 0,5$ (0,3 för LO-grupperna), $m = 0,25$ och a skulle bli 0,42. Då har jag också lagt in några ofrånkomliga ökning av löneskatterna bla pensionsavgifter och sjukförsäkringsavgifterna. Vi får då 26 öre kvar. Skatteförslaget innebär alltså att marginaleffekten för de högre inkomsttagarna går ner från 84 procent till 74 procent vilket kanske inte verkar så enormt mycket men man kan ju se det från den andra sidan. Det innebär en inkomstökning på marginalen med ca 60 procent.

Om man samtidigt höjer de underliggande skatterna så kan man med ekonomiskt språkbruk säga att både inkomsteffekten och substitutionseffekten talar för ett ökat arbetsutbud. De så kallade dynamiska effekterna – vilket i princip är att folk kommer att jobba mer, på områden där de inte är rena klantar utan mer specialiserade – kommer att vara positiva, storleksordningen kan man sedan diskutera.

När det gäller skatten på kapital är det angeläget att man först undersöker hur mycket skatten maximalt kan ge statskassan. Om vi räknar lite grovt kan den siffran uppskattas genom att utgå från den samlade kapitalmassan i Sverige som är ca 3 000 miljarder. Räknar vi med en realavkastning på ca 5 procent så får vi en kapitalavkastning på 150 miljarder. Om man kan taxera ut 30 – 40 procent blir den maximala kapitalskatten i storleksordningen 40 à 50 miljarder. Detta skall jäm-

föras med de belopp som den samlade kapitalskatten ger idag: bolagsbeskattningen 22 miljarder och förmögenhets skatten 17 miljarder, vilket alltså är i nivå med vad vi maximalt kan få in via kapital skatter. Med andra ord kan inte dessa skatter höjas i någon större utsträckning, utan vad det kan bli fråga om, är omstruktureringar av dem.

Att man idag säger att kapitalskattesystemet går med förlust beror på att skattesystemet subventionerar innehavet av lån. Det är väldigt viktigt att skilja denna lånesubvention ifrån bostadsbeskattning. Av någon anledning gör man här en felaktig redovisning i statsbudgeten där man tar upp stora bitar av underskottsavdragen på bostadshuvudtiteln. Med samma argument skulle man kunna ta upp en del på kommunikationshuvudtiteln, eftersom folk lånar till bilar, man kunde ta upp en del på utbildningshuvudtiteln, eftersom folk lånar till utbildning, och folk lånar dessutom till konsumtion.

En omläggning av kapitalskatten är idag viktig framför allt av det skälet att vi har många asymmetrier i beskattningen. Om vi säger att utvecklingen på de finansiella marknaderna har hastigheten 100, går anpassningen av skattesystemet med en hastighet som ungefär svarar mot 30. Det finns flera orsaker till detta. En är liberaliseringen av kapitalmarknaderna. En lämplig övningsuppgift för dem som är intresserade av detta är att undersöka hur svensk lagstiftning behandlar ett lån som har tagits i brasilianska cruzados eventuellt med någon slags terminssäkring, och som sedan placeras i schweizerfranc. Den rätta lösningen är att man i princip får dra av första årets amorteringar med 98 procent. Man har alltså inte kunnat anpassa skattelagstiftningen till en sådan sak som liberaliseringen av valutamarknaden.

Jag vill inte med detta exempel tala emot valutarestriktionernas avskaffande, utan jag vill endast visa på hur svårt det är att i en internationell värld ha ett mycket nationellt skattesystem. En annan sak som naturligtvis också är av intresse är att uppfinningsrikedomen på de finansiella marknaderna är oerhört stor. Man kan hela tiden hitta på nya instrument. Op-

tionsmarknaderna skapades för femton år sedan och vi ser nu en flora av olika typer av derivatinstrument. Rättstillämparna ligger hela tiden efter, i den mån de överhuvudtaget har förstått vad det handlar om. Detta är inte en kritik mot Finansdepartementet utan kritiken är direkt riktad mot Regeringsrätten, som i ett uppmärksammat domslut visade att de inte visste vad optioner var.

Jag nämnde tidigare att utgiftssidan är svår att röra för en finansminister. Låt mig förklara varför jag tar upp den synpunkten. De statliga utgifterna för konsumtion och investeringar är förhållandevis små. Statens ansvar är i princip det som var den gamla nattvaktarstatens uppgifter – försvar, rättsväsen och en del transfereeringar. Huvuddelen av den offentliga konsumtionen ligger i en sektor som är nästan helt ostyrbär från den centrala statsmaktens sida. I kommunerna har vi sjukvården, barntillsynsprogrammen, ålderdomsvården o s v. Socialförsäkringarna är i viss mån också svåra att styra, även om de är statliga. Dels är det i vissa fall mycket långsiktiga förpliktelser som måste infrias – vilket framförallt gäller pensionssystemet – dels är en del av utgifterna föremål för förhandlingar. När LO och SAF har bestämt sig för en viss form av sjuklön är det väldigt svårt att gå emot det systemet. Dessa delar är alltså inte vad som brukar kallas handlingsparametrar för den centrala statsmakten.

Det finns ytterligare ett skäl till att Finansdepartementet får en mycket svår uppgift. Det är att man i sin strävan att rationalisera bitvis motverkas av de andra departementen och även av de olika myndigheterna. Vi har här en av de största påtryckningsgrupperna vi kan se. Det var ju inte folk från Tomelilla som ville resa till operan, som protesterade mot att det eventuellt skulle bli högre biljettpriser på operan, utan det var de operaanställda som bildade en intressegrupp. Man har mycket låga kostnader för att bilda en sådan grupp om man redan är samlade och dessutom kan bedriva lobby-verksamheten på arbetstid.

Vad kan man göra för att lösa ett sådant problem? Jag kan ta det förkättrade skol-exemplet som utgångspunkt. Statens bi-

drag till skolan är ca 17 miljarder, som i allt väsentligt är öronmärkt till löner. Kommunerna bidrar själva med 20 miljarder. Detta innebär kostnader på 35 000 till 40 000 kronor per skolelev. Världens dyraste grundskola som då naturligtvis också borde vara världens bästa. Här kan man ställa sig den fördelningspolitiska frågan: Vem är det man skall stödja? Är det lärare eller är det skolbarnen? Är det operakonsumenten eller operaproducenten? Det naturliga svaret för en ekonom är att det är antagligen konsumentintressena som skall stödjas. Det naturliga blir då att betala per prestation. Betala skolan 35 000 per elevplats. Om vi hade haft ett system med ett fast belopp per elev, hade budgeten minskat med åtminstone en miljard beroende på att elevantalet sjunker. Följden hade varit en helt annan diskussion.

Man kan också ställa frågan: är det viktigt att betala alla som går på operan ca 500 kronor i subvention? Kanske skulle vi ha ett system med en slags nämnd till vilken man fick ansöka om att få operasubventioner varefter man kunde gå till operan med sin check på 500 kronor. Spelade de bra så fick de pengarna. Det skulle vara mycket intressant att se vilka kriterier operasubventionsnämnden skulle använda för att utdela subventionerna.

Om man går igenom den offentliga bidragssidan så är det genomgående fråga om stöd till producenten. Det här tycker jag är den svåra frågan för den offentliga sektorns styrning: den extrema inriktningen på producentstöd inom industri- världens största offentliga sektor. Jag har inga patentlösningar på problemet, men man kan konstatera att här behövs ett ordentligt reformarbete och att det inte behöver inriktas så mycket på den statliga sidan.

Jag vill avsluta med ett par korta ord om förväntningarna som skapas vid uttalanden om reformer både när det gäller offentliga utgifter och skatter. Om vi börjar med utgifterna så är det naturligtvis mycket viktigt att få de offentliganställda och myndigheterna med sig och inte mot sig. Här har det skapats en motsatsställning mellan ambitiösa, jag höll på att säga nyliberala, politiker i Finansdepartemen-

tet och förvaltningarna vilket är mycket olyckligt.

När det gäller skattesystemet påminner förväntningsskapandet något om det som man har före en devalvering. Uttalanden som att skattesystemet är ett skämt, att det är perverst och att det är ruttet, leder till problem när man skall arbeta med en organisation – allt ifrån Regeringsrätten och ner till taxeringsmyndigheterna – som under tre år skall arbeta i vad som har deklarerats som ett ruttet system. De har satsat sin livskarriär på att vara lojala mot detta ruttna system. Antag att en svensk direktör för en större bilfabrik yttrade sig och sa: "Sorry, den bil vi gör är genomruten. Om tre år kommer en ny modell och till dess får ni göra så gott ni kan." Jag tror inte att stämningen på arbetsplatsen skulle vara den allra bästa.

Ett annat problem, som vi redan kan se, är att man börjar rulla olika typer av inkomster framför sig för att få lägre skat-tebelastning. Har man skapat den typen av förväntningar är det möjligt att man måste gå lite snabbare fram än man nu gör.

Kjell-Olof Feldt:

Jag är tacksam för den sympati som strömmade emot mig från de tre professorerna, de förstår svårigheterna i den situation jag befinner mig. Jag kanske skulle börja med att beskriva den situationen så enkelt som möjligt. Det finns idag två olika bilder av Sverige som man kan frammana beroende på vilka argument man vill erhålla.

Den ena är bilden av en stark ekonomi: sju år av tillväxt. En industri som går för fullt – trots oupphörligt upprepade påståenden om förlorad konkurrenskraft så är det fortfarande så att svensk exportindustri får fler order än den kan ta emot. Investeringarna ökar i hela landet. Arbetslösheten är den lägsta på 20 år. Realinkomsterna stiger och statsbudgeten är – räknat i kronor – i balans. Som jag kunde misstänka så utlöste sådana observationer en febril aktivitet på åtskilliga håll för att försöka försvaga detta läge, för det första genom att hävda att ett budgetöverskott

på hela 423 miljoner kronor måste omedelbart spenderas – det har haglat motioner i riksdagen sedan den tionde januari som har sysselsatt sig med problemet hur man skall göra av med detta egentligen meningslösa överskott. I den begynnande diskussionen om avtalsrörelsen så har man haft åtskilliga delar av ekonomin att peka på som motivering för att "nu är det verkligen dags för de rejäla löneökningarna, de löneökningar vi tidigare har haft har bara varit sådana skitsaker som felparkeringar".

Samtidigt har bla vi från regeringen försökt peka på att det finns en annan bild, vilken också har kommit fram i de tre tidigare inläggen. En bild av en ekonomi som är överansträngd, där inflationstakten – åtminstone jämfört med 1986/87 – klart ökar, där vi har underskott i bytesbalansen för det fjortonde året av de senaste sexton.

Frågan är då hur de två bilderna skall kunna förenas. Ett råd som jag fick under hösten var att strama åt ekonomin, att sänka efterfrågan, att minska tillväxten och på det sättet kyla ner ekonomin. Vi har inte lyssnat på det rådet på det sättet att det finns en rad åtstrammingsåtgärder i budgeten för att pressa ner efterfrågan och minska tillväxten utan vi har lagt en budget som vi betraktar som stram. Låt mig nämna, på grund av det Ulf Jakobsson och Peder Pedersen sa om finanspolitikens verkningar, att det är riktigt att det i finansplanen görs effektberäkningar som skall visa finanspolitikens bidrag – negativt eller positivt – till tillväxten.

Vi har länge diskuterat värdet av dessa effektberäkningar. De är egentligen bara att vi har fört vidare Bent Hansens multiplikator-kalkyler från 1950-talet – det är väl inte många har som kommer ihåg Bent Hansen – och de gjordes säkert med för den tiden stor sofistika-tion. Problemet är att de inte alls inkluderar de effekter som från budgeten går till kreditmarknaden och sedan via kreditmarknaden ut i den övriga ekonomin. Det finns ingenting om hur staten förvaltar sin skuld, om staten lånar upp eller lånar ut, hur vi påverkar penningmängd och räntor och hur det sedan slår på aktörerna och förväntningarna i ekonomin.

Nu för tiden behöver man inte vara född i Chicago för att begripa att en finanspolitik som inte tar hänsyn till finansmarknaderna och kreditmarknaderna åtminstone är ofullständig. Skälet till att vi har kvar beräkningarna är att vi inte kan ta bort dem utan att alla skulle säga att vi har någonting fruktansvärt att dölja. Efter denna offentliga bekännelse så anser jag att vi med gott samvete kan göra smärre justeringar i utformningen av budgeten i framtiden. Jag betraktar alltså finanspolitiken som stram och att den inte bidrar till tillväxten i ekonomin i någon märkbar mån.

Det finns dock ett inslag i budgeten som verkar i tillväxthöjande riktning och det är sänkningen av den statliga inkomstskatten med realt fem miljarder. Jag skall återkomma till skälen för varför den inte direkt är finansierad med andra höjda skatter eller minskade utgifter till hushållet för att den vägen dämpa effekten på hushållens ekonomi och reducera köpkraften.

Överhettad arbetsmarknad

Skälen till att vi inte har lyssnat till råden att strama åt är att vi tycker att det som är mest oroande i svensk ekonomi är att vi redan vid en såpass låg tillväxt som drygt en och en halv procent måste konstatera att vi har en överhettad arbetsmarknad. Nu sjunker efterfrågans tillväxt, vad jag förstår delvis av marknadsmässiga skäl och delvis därför att vi pressar ner vissa investeringar i storstadsregionerna – med något så fult som byggreglering, under 1989.

Problemet som jag ser det är det dramatiska fall som vi ser i produktivitetsokningarna inom näringslivet under 80-talet. Det är framförallt den privata tjänstesektorn som uppvisar ett fall i produktivitetsokning. Om det här skulle vara ett bestående fenomen i vår ekonomi är vi naturligtvis illa ute. Vi kommer inte att kunna räkna med någon kraftig ökning av arbetskraftsutbudet under 90-talet – inte någon dramatisk minskning heller. Förutom en totalt sett låg tillväxttakt, så betyder det att kraven på höjda reallöner, för-

bättrad standard och möjligheterna till omfördelning av den höjda standarden blir oerhört små om Sverige döms att vara ett land med en produktivitetsokning på en så låg nivå. Vi är inte ensamma om en sådan utveckling – vilket kan vara värt att notera – fallet i produktivitet inträffade i själva verket inte på 80-talet utan det kom redan på 70-talet efter oljekriser och omläggning av ekonomisk politik. Om vi tittar på OECD-området så har produktivitetsoökningen i näringslivet fallit från över fyra procent före 1973 till mindre än en och en halv procent under 80-talet – och då finns det sådana länder som Japan som väsentligt drar upp genomsnittet.

Vi har sagt oss att i det korta perspektivet så uppnår vi väldigt små effekter på produktiviteten av en åtstramningspolitik. Vår politiska instinkt säger oss samtidigt att det är lättare att genomföra en rad nödvändiga strukturella förändringar i svensk ekonomi om vi kan hålla uppe tillväxten och sysselsättningen. Erfarenheterna från en rad andra länder pekar på att möjligheterna till dynamisk förändring och utveckling kan hämmas av stagnation och ökande arbetslöshet – i varje fall finns det exempel på det inte så långt ifrån oss. Det är alltså det ena skälet till att vi vill försöka lösa de strukturella problemen inom ramen för vad vi fortfarande tycker är en någorlunda balanserad ekonomi.

Angående det som sedan sägs om våra möjligheter att påverka skeendet så kanske jag först skall ta upp diskussionen om kostnads- och prisutvecklingen. Den skall ses mot bakgrund av den relativt låga efterfrågetillväxten som ändå, på grund av den dåliga produktivitetsovecklingen, ger en press uppåt på priser och kostnader. Jag tycker att det mesta av det som har sagts har jag hört förr om hur vi skall bära oss åt för att åstadkomma en annan utveckling. Jag måste fråga Ulf Jakobsen, vad man egentligen menar när man säger att vi skall ändra förväntningarna om den ekonomiska politiken – antingen genom att ansluta oss till EMS eller gora några andra förändringar. Låt mig vara mycket klar på den punkten; är det förväntningar om ökad arbetslöshet vi skall skapa eller vad är det för förväntningar vi skall skapa? Den ekonomiska vetenska-

pen bör komma med ett mycket tydligare besked än vad den hittills har vågat sig på. Om det är förväntningar om ökad arbetslöshet som skall skapas så tala om det. I annat fall förstår jag inte vilka förändringar som skall uppstå.

Vad det gäller anknytningen till EMS så ses det som en väldigt kraftig förändring av vår valutakurspolitik – vi skulle bli icke-ackommoderande i den meningen att vi blir beredda att släppa upp arbetslösheten. Detta är vad de danska erfarenheterna visar att en anknnytning betyder. Jag anser inte att det priset är vårt att tas, antingen man går över EMS eller åstadkommer arbetslösheten på helt egen hand – det är jag övertygad om att det går. Vår syn – och jag talar då om regeringens och Riksbankens syn – är att förvisso kan saken diskuteras men det är felaktigt att tro att en sådan organisatorisk förändring av vårt förhållande till andra länders valutakurser skulle göra något väsentligt åt grundproblemet i svensk ekonomi. Till detta vill jag lägga att jag undrar om det här med förväntningar, som Ulf Jakobsson tillmäter så stor betydelse, verkligen hjälper även om det skulle vara förväntningar eller rädsla för ökad arbetslöshet. De engelska och möjligen även de danska erfarenheterna visar att det inte är helt säkert.

Favoritämne

Då är vi tillbaka till det favoritämne som har sysselsatt diskussionen; finns det någon möjlighet för ett land med full sysselsättning att åstadkomma låg inflation? Jag har själv sagt att vi har gjort åtskilliga försök under de senaste åren att hitta lösningen på det problemet. Jag anser inte att vi har lyckats. Professor Pedersen nämnde orden "den svenska modellen", jag vet inte vad han avser med de orden men det finns otvivelaktigt de som drömer om att vi idag skulle hitta tillbaka till 50- och 60-talens lösningar på inflationsproblemet i Sverige. Då kunde vi ha full sysselsättning, hög tillväxt och ändå en relativt låg inflation.

Jag skall inte ge mig in i en diskussion om förhandlingsmodeller och förhandlad

lönepolitik, jag har ett stort lager av sådana synpunkter om någon skulle vara intresserad av att höra dem. Jag skall bara ta upp ett uttalande av Ulf Jakobsson. Hans sätt att beskriva löneutvecklingen gjorde mig en del bekymrad. Han satte nästan fyren till krutdurken genom att hävda att nedgången av den offentliga konsumtionens andel av BNP beror på att löneutvecklingen för de offentliganställda har varit så dålig. I och för sig är det riktigt att den offentliga sysselsättningens andel av BNP inte har gått ner, den har tagit ca 30 procent av sysselsättningsökningen mellan 1982 – 1988 vilket ungefär är den offentliga konsumtionens andel.

Lönestatistiken som vi har visar inte det utslaget som Ulf Jakobsson talar om. Det helt avgörande torde vara att nästan hela ökningen av sysselsättningen i den offentliga sektorn har ägt rum i värden i kommunerna. Sysselsättningen i kommunerna har under perioden ökat med ca 80 000 medan den i staten har minskat med ungefär 10 000 personer. Vad som har hänt är att vi har fått en strukturell förändring vad det gäller lönenivåernas sammansättning i den offentliga sektorn. De anställda inom värden – sjukvårdsbiträden, undersköterskor, och hemvårdare m m – har lägre löner än genomsnittet inom den offentliga sektorn. Sedan kan man naturligtvis diskutera om dessa personers löner är för höga eller för låga. Inom den privata sektorn har en stor del av sysselsättningsökningen skett inom tjänstesektorn och där råder måhända motsatt struktur vad det gäller lönernas fördelning.

Låt mig återkomma till skattesänkningen för 1989 som vi gjorde med den enkla tanken – som hade framförts från många håll – att något borde ske, helst då sänkta marginalskatter, för att den vägen underlätta avtalsrörelsen. Vi utformade sänkningen så att även vid låga nominella löneökningar så skulle skattesänkningen ge en ökad köpkraft för praktiskt taget alla löntagare.

Det var teorin. Av de erfarenheter vi har hittills så tycks inte teorin stämma med praktiken. De som begär, eller påstås vilja begära, de största löneökningarna är de grupper som har fått den största skatte-

sänkningen. Man har också omedelbart konstaterat att man inte tänker ta någon hänsyn till att skatterna sänks. Det är helt andra överväganden som gäller, framförallt att någon annan grupp på arbetsmarknaden fick högre löneökningar än den egna gruppen 1987 eller 1988. Vad som händer med köpkraften och samhällsekonomin angår inte den egna organisationen. Det är det som utgör den svenska modellens sammanbrott under 80-talet – för var det möjligt att föra samhällsekonomiska resonemang från löntagarorganisationernas sida. Om alla önskar sig 15 procents löneökningar, vilket många organisationer tycks göra, så är det garanterat att ingen kommer att få någon reallöneförbättring.

Vi kanske har uppnått någonting vad det gäller debatten om skolan och dess framtid: det är mycket svårare för de som hävdar att det är enkelt, till och med ansträngningsfritt, att banta den offentliga sektorn och att dessa personer har fått sig en tankeställare.

Snabbare rörlighet

Vi skulle vilja se det så att arbetet med att påverka ekonomins funktionssätt inte ger så mycket i det korta perspektivet, men den start vi har givit det måste ske under förutsättningen att vi har en hög sysselsättning och har en hög efterfrågan. Jag tycker inte att uppgiften är alldeles hopplös – för en gångs skull är det jag som får vara optimisten i sådana här sammanhang. De åtgärder vi har vidtagit för att förbättra arbetsmarknadens funktionssätt ger väldigt klara utslag.

Vi har en snabbare rörlighet på arbetsmarknaden än tidigare, vi har trots den låga arbetslösheten kunnat hålla nere vakanstiderna. Bristen på arbetskraft skulle – om vi hade en arbetsmarknad som fungerade som den gör i många andra länder – ha varit helt katastrofal. Vad det gäller skattereformen kan jag inte göra Ingemar Ståhl till viljes och skynda på processen, vi skall nog vara glada om den politiska orken finns så att vi hinner ta alla beslut till våren 1990. Jag tror ändå att skattereformen till sina verkningar, sedan

får man bedöma storleken av dem, är sådan att den hjälper oss att hålla nere kostnadsutvecklingen och öka effektiviteten i ekonomin.

Vi tycker oss kunna se hur vi genom en, visserligen försiktig men ändå, relativt genomtänkt politik när det gäller infrastrukturens utbyggnad, både kommunikationer, utbildning och annat, börjar påverka tillväxtens fördelning så att den blir jämnare över landet. Regionalpolitik byggd på infrastrukturpolitik, för att krångla till det hela, ger bättre effekter både vad det gäller sysselsättningens fördelning och som ett bidrag till kampen mot inflationen än att helt bortse från stabiliseringspolitikens regionala verkningar.

Frihandel och konkurrens

Det är ingen tillfällighet att vi inom ramen för någon integrerad europeisk marknad själva är sysselsatta med att avveckla de hinder för konkurrens och handel som vi har. Jag påstår inte att det är någon enkel match att få jordbrukspolitiken att fungera på ett bättre sätt än den gör idag. Vi har tagit upp bostadssektorn – ett kärt ämne för Ståhl att angripa – för att det är uppenbart att de totala kostnaderna för bostadspolitiken, och då räknar jag bara statens kostnader, nu börjar närma sig fyrtio miljarder kronor. En marknad som är så subventionerad skulle enligt vissa fungera alldeles utmärkt och ha låga kostnader för konsumenterna. Så är nu inte fallet. En stor del av subventionerna hamnar inte hos konsumenterna utan hos dem som säljer eller förmedlar eller bygger bostäder.

Avregleringen har ingen ens noterat, och jag som trodde att det just här skulle ses som ett framsteg i den ekonomiska politiken. Det är tydligen redan en förbrukad reform, vi brukar råka ut för det ibland.

Det är viktigt att försöka driva på strukturomvandlingen och andra förändringar i den offentliga sektorn, och jag är glad över den insikt som finns på vetenskaplig nivå att det här är en svår process och att den möter hårt motstånd när den skall genomföras. Det arbete som vi har sysslat med på det statliga området visar att det

ändå går att åstadkomma vissa positionsförflyttningar. Den kanske viktigaste förändring som vi försöker åstadkomma är att flytta över arbetet med den statliga verksamhetens ekonomi från budgeten till utvärdering och prövning av resultaten. Tittar vi på riksdagen, regeringskansliet och alla kommunala församlingar så läggs det ner ett oerhört arbete på att göra upp budgetar, det är nästan det enda man sysslar med när det gäller ekonomi. Man inbillar sig att man styr den ekonomiska verksamheten via budgetar. Det gör man alltså inte.

Ett företag som försöker styra verksamheten via budgeten råkar mycket snart ut för stora problem och det är mycket riktigt vad vi har gjort. Det är genom att utvärdera resultaten och agera när resultaten avviker från de mål och krav man ställer upp man styr en verksamhet. Därför går arbetet inom den statliga sektorn ut på att ändra hela processen från att göra upp budgetar till att styra via resultat. Med detta följer med nödvändighet en decentralisering av ansvar för hantering av budgeten ned till de enskilda myndigheterna. Denna process tar tid men den har börjat.

Det var naturligtvis ett bakslag att det visade sig att det inte fanns en majoritet i riksdagen bakom löneutgiftsramen, den hade gjort det möjligt att fortsätta decentraliseringen även vad det gäller rationaliseringsvinster. Dessa har vi tidigare dragit in till statskassan för att sedan flytta ut dem igen. Det nya systemet hade gjort det möjligt att använda rationaliseringsvinsterna till höjda löner eller andra åtgärder inom myndigheterna. Av detta blev det inget, i varje fall inte i denna omgång.

När det gäller de delar av den offentliga sektorn som fortfarande expanderar, kommunernas och landstingens ekonomi, så har jag ett visst hopp. Jag vet inte vilket intryck Ingemar Ståhl ger er men mig fyller han och många andra som diskuterar denna verksamhet med ett visst hopp. Vad han pekar på är en otrolig potential för att göra förändringar. Visst kommer förändringar att mötas, som på alla andra områden, med misstänksamhet från olika grupper som anser sin position hotad. Men jag tror ändå att man bortser från allt

det som håller på att hända ute bland de en och en halv miljon människor som arbetar i stat, kommun och landsting. Det har hänt mycket mer än vad man får fram i den massmediala rapporteringen och i aggregerade mått på förändringar.

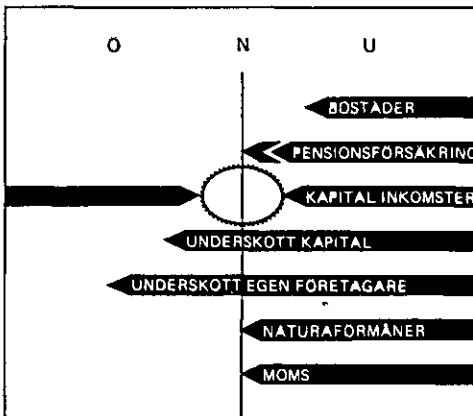
Det pågår ett förändringsarbete som delvis framtvings av att resurserna tryter, inte minst bristen på arbetskraft är ett kraftigt incitament att försöka hushålla med den. Jag kan hålla med Ingemar Ståhl om att vi står inför inte ett systemskifte men en kraftig tyngdpunktsförskjutning. Vi måste låta konsumenterna, marknaden, snabbare och effektivare påverka verksamhetens inriktning och utformning. Skolan kan få tjäna som exempel: när debatten rasade som värst så ville producenterna, lärarna, ha höjda löner vilket är ett högst respektabelt och mänskligt fenomen. Men marknaden, eleverna, hörde också av sig, de ville ha bättre skolböcker, bättre undervisning och bättre lokaler. Jag tror att vi skall lyssna på marknaden när det gäller skolan.

Sven-Olof Lodin:

Jag tänkte säga några ord om skattereformen och de olika utvärderingar som görs dessa dagar och anknyta till både Ingemar Ståhls och finansministerns anföranden. Jag skulle vilja varna för alla dessa partialanalyser som nu kommer från olika intressegrupper. En av dem är en analys från byggforskningsrådet som är intressant på så sätt att man har lyckats tala om hur skattereformen kommer att slå utan att inkludera kapitalbeskattningen i sin analys. Man får väldigt underliga resultat, men ger ändå folk intrycket att det är så här det skall bli.

Det är kapitalbeskattningen som är den svåra delen att analysera, dess nuvarande effekter är olyckliga, om de är perversa eller ett skämt skall jag låta vara osagt. Vi är alla överens om att de är fördelningspolitiskt oönskade och allokeringseffekterna är också oönskade. Man kan inte göra som en del gör, analysera skattepolitiken som om kapitalbeskattningen fungerade efter sina intentioner.

Figur 5 Effekterna av finansiering av skattereformen.

Ö = Överbeskattning
N = Neutral beskattning
U = Underbeskattning

Jag tycker utgångspunkten för varje analys av finansieringen av skatteförslaget måste vara om systemet blir mer neutralt och minskar skattekillarna jämfört med idag. En enkel bild av effekterna finns i Figur 5, där vi i den vänstra delen av figuren har överbeskattning och till höger har underbeskattning och följaktligen neutral beskattning i mitten. På bostadssidan är det, om Ingemar Ståhl förlåter mig, så att man visserligen försämrar bostadssidans situation, men man är ingalunda framme vid neutral beskattning. Vad det gäller pensionsförsäkringar drar man sig mot mitten. När det gäller kapitalbeskattningen så har vi idag både överbeskattning och underbeskattning. Genom en schablonskatt försöker man pricka linjen i mitten. Inflationstakten och annat kommer att bestämma var man exakt hamnar. Behandlingen av underskott av kapital leder till en klar överbeskattning vilket även behandlingen av egenföretagares underskott gör. Däremot leder beskattningen av naturaförmåner, liksom momsbeskattningen, om det blir rätt genomfört, till en ungefärligen neutral beskattning.

Jag menar att ur principiell synvinkel

kan man endast anmärka på de typer av finansieringar som leder till minskad neutralitet. De andra finns inte några principiella skäl att underkänna. Däremot kan man göra en politisk analys och exempelvis säga att bostadsskatterna inte kan höjas mer just nu varför vi på det området inte kan nå fram till den neutrala beskattningen nu. Det kan också vara ett samhällsligt intresse att folk sparar i pensionsförsäkringar och därför behålla ett visst skatteincitament eftersom de annars inte skulle spara så långsiktigt. Annars menar jag att man skall försöka ta så mycket som möjligt av de finansieringar som ökar neutraliteten. Börjar man diskutera varje intressegrupps situation för sig så hamnar man väldigt snabbt i ett moras. Eventuellt finansieringsöverskott bör användas till en generell skattesänkning av exempelvis momsen.

Finansministern har alldeles rätt i att i budgeten finns ingenting som skulle kunna inskränka tillväxten. Nej, det kom han istället med på nyårsafton – den speciella vinstskatten på 15 procent av vinsterna under 1989 kom som en chock. Skatten kom dessutom utomordentligt märkligt; efter det att finansministern under en lång tid talat om vikten av att ha låga formella skattesatser. Om vi tittar i Tabell 3 ser vi att bolagsskattesatserna ligger mellan 28 och 39 procent – L innebär att det också finns lättnader i dubbelbeskattningen – i våra viktigaste konkurrensländer.

I en sådan situation lägger finansminis-

Tabell 3 Bolagsskattesats 1989 – 90 i procent.

Frankrike	39 L
Holland	35
Kanada	28
Nya Zealand	28
Storbritannien	35 L
USA	34
Västtyskland	36 – 50 L
Österrike	30

tern ett förslag som innebär att bolags- skatten höjs till 63 procent på vinsterna och till 69 procent på vinstökningar. Jag tycker inte att budskapen stämmer överens, och det tycker inte näringslivet eller omvärlden heller. Jag kan försäkra finans- ministern att vi får mycket oroliga förfråg- ningar från utländska företag om vad Sve- rige egentligen håller på med. Jag tror dessutom att finansministern skulle bli rörd till tårar om han hörde hur vi försö- ker övertyga om att Sverige trots allt är ett bra land att investera i. Det märkliga med "reformen" är att den slår särskilt hårt mot avsättningar till investeringsfonder. Den generella ökningen av skattetrycket är 6,5 procent. Om ett företag gör en maximal avsättning till investeringsfon- der – kanske därför att finansministern lo- vat ett frisläpp – då stiger skattebördan till 10,8 procent därför att skattebasen är så sned. Ett företag som har planerat på det sättet måste – om det skall kompensera sig för vinstskatten – höja den redovisade vinsten med 35 procent. Det är med andra ord en skatt som inte är särskilt förstån- dig.

Jesus sade på korset; förlåt dem ty de veta icke vad de göra. Jag hade gärna vel- lat säga detsamma till Kjell-Olof Feldt men han är säkert medveten om vad han gör, han är ju så professionell sägs det. Jag menar att vinstskatten är en stor missbe- dömning med de effekter den får på när- ingslivet. Den utgör droppen som får bä- garen att rinna över och förtroendet att svikta. Om det bara hade varit 1983 och 1984 års investeringskonton, eller bara 1985 års tvångsinsättningar på förnyelse- kontot, eller bara engångsskatten 1986, eller bara likviditetsindragningen 1988, eller bara vinstskatten 1989 så hade det inte varit så farligt. Men vi har ju fullt av engångsringripanden, eller gengångsringri- panden som man kanske borde kalla dem. Då hjälper det inte att vi håller på att skapa ett nytt bra bolagsskattesystem som faktiskt är internationellt attraktivt. Är det så att företagen inte kan lita på spel- reglerna vågar man ändå inte investera här.

Vi vill gärna ha investeringar och vins- ter i Sverige men det kanske inte blir så lätt med det här förslaget.

Jag vill också säga att det för närva- rande föreligger en allvarlig förtroende- kris för regeringens skattepolitik. Det krävs utomordentligt påtagliga bevis för att ingreppspolitiken är slut nu så att man provisoriskt skall kunna reparera trovär- digheten. Att återställa den helt kommer att ta mycket lång tid. Det bästa vore om finansministern idag sa att även han har kommit underfund med hur olämpliga de föreslagna åtgärderna är.

Nils Henrik Schager:

Jag tänkte säga några ord om det som i diskussionen denna kväll utnämnts till det kanske största bekymret i svensk eko- nomi, de höga löneökningarna.

Jag har behandlat ämnet i en artikel i det senaste numret av *Ekonomisk Debatt*. Eftersom den är i dubbel mening lättill- gänglig – hoppas jag – för medlemmarna i Nationalekonomiska föreningen tänkte jag inte uppehålla mig vid dess analys av löneökningarnas mekanismer. Istället vill jag ge finansministern några tröstens ord om vad han inte behöver bekymra sig om när en politik mot kostnadsökningarna skall föras. Dessutom vill jag komment- era några punkter som tagits upp av tidi- gare talare.

Det första som jag anser att finansmi- nistern inte behöver bekymra sig om är formerna för avtalsförhandlingarna. De centrala förhandlingsformerna må ur- sprungligen ha bäddat för ett större mått av arbetsfred, men de har uppenbarligen inte lett till lägre löneökningar än de mer decentraliserade avtalsformerna under åttiotalet. De undersökningar som gjorts av sambandet över olika länder mellan avtalens centraliseringsgrad och utveck- lingen av vissa makroekonomiska variab- ler är hittills inte mer informativa än det samband Ingemar Ståhl nyss påvisade mellan offentliga sektorns storlek och det faktum att landets statsskick är monarkis- tiskt.

En annan fråga som finansministern inte skall behöva plåga sig med är in- komstpolitik. Att sådan politik misslyckas är känt från alla länder och tider. Jag vill fästa uppmärksamheten på det näralig- gande exemplet Norge. Där föreligger ut-

omordentliga legala möjligheter till inkomstpolic, så tillvida att medlingskommissionens förslag kan upphöjas till tvingande lag. Så sker också med jämna mellanrum. Få här närvarande torde emellertid vara medvetna om att samtidigt som de centralt avtalade löneökningarna i Norge pressades ned under tre procent under några år på 1980-talet fortsatte löneglidningen ofortrutet i en årstakt av sex à sju procent. Slutet på den historien blev inte oväntat en löneexplosion på tio procent i avtalsmässig ökning 1986.

Låt mig sedan ge en kommentar till den av finansministern på nyårsafton annonserade femtonprocentiga vinstskatten. I finansplanen anges dess syfte vara att dämpa löneutvecklingen. Nu säger många kommentatorer att detta inte skall tas så allvarligt: syftet är mer att dämpa oro inom arbetarrörelsen än lönestegringen. Jag tar givetvis det uppgivna syftet seriöst och kan bara konstatera att varken på teoretiska grunder eller på grund av empiriska erfarenheter går det att dra slutsatsen att en vinstskatt påverkar löneutvecklingen.

I kväll, liksom tidigare under hösten, har det föreslagits att ett lämpligt sätt att stabilisera löne- och prisutvecklingen vore att Sverige inträder i det europeiska valutasamarbetet, EMS. Jag är emellertid inte beredd att som Ulf Jakobsson utan vidare förorda en sådan åtgärd. Skälet är att jag inte tror att en stabilisering av priserna inom den konkurrensutsatta delen av näringslivet automatiskt skulle stabilisera lonerna i motsvarande grad. Risken är betydande att vi får en press på vinsterna i näringslivet på samma sätt som skedde i mitten och slutet av 1970-talet, då svenska kronan fram till hösten 1977 ingick i den s k valutaormen. En sådan inkomstfördelning från kapital till arbete leder till industriell stagnation och svåra balansproblem. Förmodligen var det något dyligt som drabbade EMS-medlemmen Danmark 1985-87. Ett inträde i EMS måste utgöra krönet, inte inledningen, på en framgångsrik stabiliseringspolitik.

Förutsättningen för sådan framgång är åtgärder som gör arbetsmarknaden avsevärt flexiblere. Finansministern och finansplanen förespråkar en dylik inrikt-

ning av politiken, men det mesta är hittills ogjort. Det lät som om finansministern menade att vakanstiderna på arbetsmarknaden har kortats. Det intrycket kan man möjligen få av den statistik AMS av oklar anledning publicerar över andelen kvarstående vakanser med anmälningstid över tre månader. Denna statistik torde emellertid inte avspegla mycket annat än den successiva uppstramningen av arbetsförmedlingarnas rutiner för att rensa ut obsoleta vakanser ur sina register. Mer pålitliga beräkningsmetoder visar att vakanstiderna har ökat i takt med överhettningen på arbetsmarknaden och för närvarande tycks plana ut. Det skall dock sägas att de inte nått den höga nivå som tidvis utmärkte 70-talets stela arbetsmarknad.

Lars Vinell:

Det finns ett nytt drag i den här finansplanen, man har kommit till insikt om att vi inte kan få tillväxt i ekonomin om det inte sker omvandling. Jag trodde åtminstone att det var så ända tills jag kom hit ikväll för jag hörde finansministern säga att för att åstadkomma omvandling så krävs det tillväxt.

Den gamla tredje vägens politik baserades på att tillväxten skulle ske via ökade marknadsandelar för svensk industri. Den utgick ifrån, vilket var klokt, att vi inte kan räkna med en hög tillväxt i omvärlden. Därför måste våra marknadsandelar öka. För att vi skall få igång produktionen krävs investeringar och investeringar kräver i sin tur lönsamhet. De planeringsmodeller som tillämpas ger inte särskilt stort utrymme för att bedoma förskjutningar i vår ekonomi, relativpriserna är styvmoderligt behandlade.

Slutsatsen blir då att tillväxt endast kan nås via sänkta kostnader per produkt. Det har vi lyckats utomordentligt väl med. Jämfört med våra viktigaste konkurrentländer ligger vi idag ca 20 procent under genomsnittet för 1970-talet vad gäller relativ lönekostnad per produkt. Ändå tappar vi marknadsandelar! Sänkningen av de relativa lönekostnaderna har inte uppnåtts via höjd produktivitet utan vi har varit tvungna att via drastiska devalveringar sänka oss ned till den här ni-

vån. Det här har haft en tillväxthämmande effekt, eftersom det tenderat att bevara strukturen.

Genom devalveringsförväntningar har företag med normalt dåliga förutsättningar fått förväntningar om att staten skall hålla dem under armarna med nya devalveringar så att även de klarar sig.

Därmed fördröjs den nödvändiga utslagningen. Motståndet mot loneökningar försvagas. Jag tror inte att det hjälper hur mycket finansministern bedyrar att det är devalverat för sista gången, men det är oerhört viktigt att bryta devalveringsförväntningarna. Varför inte pröva konventionell penning- och finanspolitik?

Omvandling i näringslivet kan inte ske utan fungerande kapitalmarknader. Jag blir därför ganska betänksam när jag ser att de åtgärder som finansministern trots insikter om detta anser sig kunna vidta är direkt hämmande. Sällan sågs en mindre tuva stjälpas ett större lass än som i fallet med penningmarknadsskatten. Den har bringat penningmarknaden ur funktion. Därmed stiger räntorna och kapitalkostnaderna för företagen. På samma sätt fungerar omsättningsskatten på aktiehandeln. Denna skatt ökar kapitalkostnaderna samt minskar investeringarna och sänker därmed tillväxten. Jag anser dessa kapitalkostnadsproblem vara betydligt allvarligare än vad de vid en ytlig betraktelse kan synas vara. Sven-Olof Lodin tog upp ovisshetsskapande inslag i den ekonomiska politiken. De drar naturligtvis också ned tillväxten.

Jag vill slutligen påpeka att det finns formuleringar i finansplanen som ger intryck av en underskattning av konkurrenskraftens betydelse, trots allt klokt som i övrigt sägs på detta område. Löneökningarna förefaller ibland inte betyda så mycket; dem klarar omvandlingen av. Men den enkla sanningen är att omvandlingen skall möjliggöra reallöneökningar, inte tvärtom.

Rolf Englund:

När finansminister Kjell-Olof Feldt lade fram årets budget pågick det en utställning i riksdagshuset ordnad av Kungliga Myntkabinettet. Där kunde man enligt

Stockholms morgontidningar se att Johan III år 1570–1590 hade ett stort underskott i sin budget. År 1573 var det 650 000 daler in, en miljon daler ut. År 1583 var det inkomster på 800 000 daler och utgifter på 1 200 000 daler.

Enligt *Dagens Nyheter* byggde han ändå ständigt nya slott och krigade mot Ryssland, vilket enligt *DN* ledde till en inflation på 800 procent åren 1590–92. Ingen av tidningarna påpekade att det Johan III ägnade sig åt var att öka M0, dvs sedlar och mynt, i det här fallet mynt. Statsmakten ägnade sig som så många gånger förr åt falskmynteri genom att sänka silverhalten i mynten. Det var på det viset han klarade underskottet i sin budget.

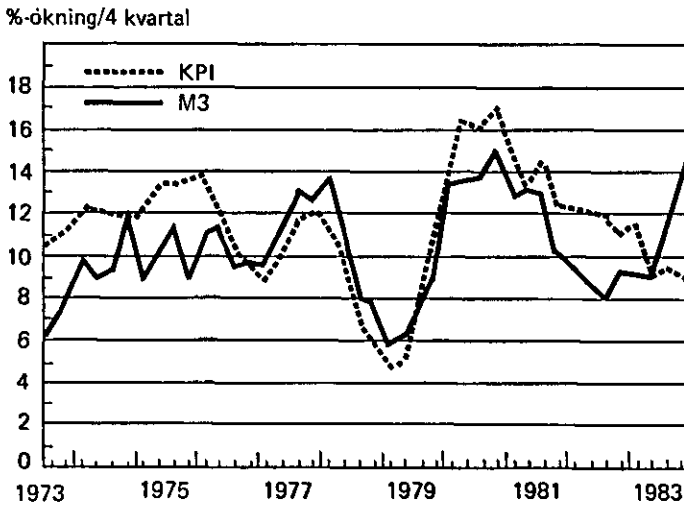
Ingen har väl hävdats att inflationen under Johan III berodde på att parterna på arbetsmarknaden dessa år skulle ha ingått ansvarslösa avtal. Det är emellertid fortfarande en vanlig förklaring till inflationen. Det är en förklaring som alla parter drar fördel av. Regering och riksdag kan skylla inflationen på arbetsmarknadens parter. Dessa tar i sin tur gärna emot det ansvaret eftersom det ger dem stor betydelse i allmänhetens ögon. Till och med TCO-ordföranden Björn Rosengren kan på det viset framstå som en viktig person med inflytande över priser, konkurrenskraft och sysselsättning. Och många ekonomer tar tillfället i akt att skriva rapporter och avhandlingar och arrangera seminarier om olika metoder att reformera lönebildningen. Att problemet med den för höga inflationen kvarstår år efter år är då bara en fördel.

Som framgår av *Figur 6*, som jag ritade i 80-talets början, vad jag då kunde se hade ingen annan gjort sig besväret att göra det, var sambandet mellan penningmängden M3 och inflationen mycket bestickande. Det bör understrykas att det inte är frågan om en samvariation. M3 är nämligen förskjutet sju kvartal framåt i tiden.

Den så omtalade kostnadsexplosionen 1974–75 var som man kan se helt prognosticerad av penningmängden sju kvartal tidigare.

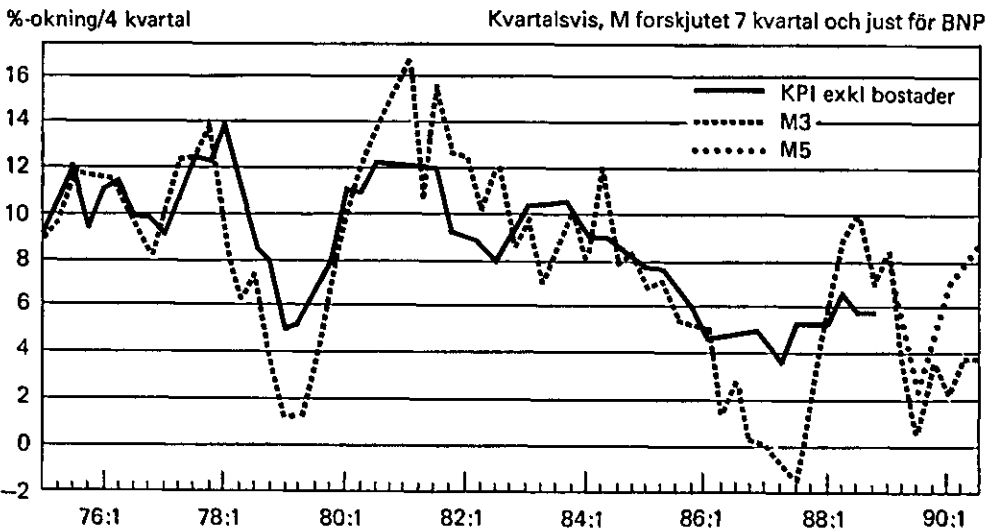
Under senare år har sambandet varit sämre. Det kan ha sin förklaring i avregle-

Figur 6 Sambandet mellan penningmängd (M3) och inflation (KPI). Penningmängden förskjutet 7 kvartal.

Källor: SCB – Sveriges Riksbank.

Figur 7 Penningmängd (M3 och M5) och inflation (KPI exklusive bostäder), 1975-1990.

ringen på kreditmarknaden och kraftiga svängningar i oljepris och ränta. Monetarister världen över har snart haft sju svåra år. Men det börjar ljusna vid horisonten. Inflationen i England (6,8 procent december-december 1988) är nästan högst i

Europa. Det förvånar ingen monetarist eftersom Nigel Lawson har sett penningmängden M3 och M4 öka med en sisådär 15-20 procent om året de senaste tre åren. *Financial Times* kommentator Samuel Britten hade i torsdags (19/1) en artikel

med rubriken "Monetarism's second coming", som kanske skulle kunna översättas med "Monetarismen går igen".

Det har blivit tradition att jag visat på motsvarande samband i Sverige här på Nationalekonomiska föreningen. Det framgår av *Figur 7*. Som synes pekar penningmängden överraskande nog på en lägre inflation under 1989 än under 1988. Där har vi kanske en förklaring till den oväntat dåliga julhandeln? M5, som innehåller inte bara sedlar och bankinlåning, som M3, utan även statsskuldväxlar och allemanssparande, tyder på att inflationen mot slutet av 1990 och början av 1991 åter stiger till 8-procentsnivån.

Och nu till min fråga. Den tredje vägens hårda kärna var påståendet att vi i Sverige skulle ha förmågan att få ner inflationstakten till samma nivå som i våra konkurrentländer utan ökad arbetslöshet. Det är onekligen ett ädelt mål som det vore bra om man kunde nå. Men nu är frågan: Är detta möjligt? Och om det inte är möjligt är det inte de monetaristiska budbärarnas fel. Min fråga är alltså om finansministern fortfarande tror att vi i Sverige har förmågan att få ned inflationstakten till konkurrentländernas nivå utan ökad arbetslöshet och i så fall varför vi i Sverige skulle lyckas med något som man inte lyckas med i andra länder.

Lars Jonung:

Det centrala budskapet i årets finansplan är satsningen på utbudspolitik. Här följer Sverige den internationella trenden med en tidsförskjutning på ca fem till tio år. Detta faktum får mig att jämföra dagens finansminister med en av gårdagens, Ernst Wigforss. Ernst Wigforss använde sin tid i opposition före 1932 till att läsa Keynes, Henderson, Hayek och flera andra av den tidens nyliberala ekonomer. De hade, med undantag för Hayek, ett budskap som gick ut på att krisen skulle lösas med en expansiv efterfrågepolitik. När sedan Wigforss kom till makten 1932 kunde han omedelbart, i alla fall i ord, satsa på efterfrågepolitik. Sverige hade en hyfsad utveckling under trettioalet – visserligen till en del beroende på Hitlers expansiva efterfrågepolitik. Wigforss låg

dock i takt med den nationalekonomiska forskningen.

Hur använde Kjell-Olof Feldt sin tid i opposition före 1982, femtio år senare? Runt 1980 fanns, och finns fortfarande, en grupp nyliberala ekonomer i England med budskapet att ekonomins funktions sätt kan förbättras genom avregleringar, privatiseringar och skattereformer samt att efterfrågepolitik är förkastligt. När Kjell-Olof Feldt kom till makten 1982 fick vi inte en satsning på den moderna varianten av stabiliseringspolitik, utan istället en upprepning av efterfrågepolitik som nu efter sex års experiment uppenbarligen har misslyckats med att förbättra Sveriges internationella position jämfört med hur det gick under de borgerliga åren.

Varför har det tagit Kjell-Olof Feldt hela sex år att anpassa sig till dagens nyliberala strömningar när Ernst Wigforss gjorde detta omedelbart? Vi anser ju att vi har fått bättre kommunikationer mellan Sverige och utlandet. Detta är en gåta för mig och jag hoppas att finansministern har ett svar. Jag har själv ett förslag till förklaring. Kan det vara så att detta är ett utbudsfenomen, att valutaregleringen och dagens skattesystem gjort det svårare för de politiskt intresserade att prunera på den engelska nyliberala litteraturen? Ernst Wigforss hade ju på 20-talet inga sådana utbudsrestriktioner, då var det ett fritt flöde av både kapital och böcker. Om denna teori är riktig kan vi med tillförsikt se fram mot 1990-talet då vi utan tidsfördröjning kan införa och pröva moderna stabiliseringspolitiska resultat.

Ulf Jakobsson:

Jag tycker att det är bra att vi i fortsättningen slipper se den finanspolitiska effektberäkningen. Den innehåller ju dock en kärna av sanning. Man visar en sammanfattande bild av vilket nettobidrag till ekonomin som budgeten ger. Frågan är sedan om man skall dra så förfärligt starka slutsatser av detta när det gäller vad som är långsiktigt bra. Jag kan gissa att den sk Chicago-skolan som apostroferades av Kjell-Olof Feldt skulle säga att de långsiktiga utbudseffekterna av en expansiv finanspolitik inte är särskilt gynnsamma.

Det finns däremot en risk att vi istället får en högre inflation.

När det gäller förväntningar tycker jag att finansministern blir onödigt demagogisk när han frågar: Vad är det ni menar, skall ni kasta ut människor i arbetslöshet, vad är det för förväntningar ni pratar om? När det gäller förväntningar så är det i första hand prisförväntningar det handlar om. Om både anställda och företag räknar med prisökningar på storleksordningen 7 procent så är det klart att lönebildningen anpassas till detta. Det som är viktigt är att finna metoder att ändra denna förväntningsbild. Naturligtvis spelar arbetsmarknadsläget en stor roll. En minskad överhettning på arbetsmarknaden betyder också i andra ändan ett sämre sysselsättningsläge, det skall jag villigt erkänna. Frågan är vad som är optimalt. Alla anser vi väl att det är optimalt att ligga på en låg arbetslöshetsnivå, dock tror jag att alla är överens om att den inte behöver vara så låg som den för närvarande är. Den demagogi som vi nyss fick höra tycker jag inte är nödvändig.

Kjell-Olof Feldt talade om en krutdurk i den offentliga sektorn. Jag tog upp frågan om löneökningarna därför att jag inte anser det vara en långsiktigt hållbar väg att bedriva besparingspolitik på det sättet att genomsnittslönen sänks i den offentliga sektorn. Finansministern gav då den ytterligare informationen att det är en låglönegrupp som har expanderat. Inte heller detta är naturligtvis någon långsiktig politik.

Avvecklingen av valutaregleringen är naturligtvis bra, jag angav att jag tyckte att det fanns flera goda inslag i finansplanen, som jag av tidsskäl inte skulle ta upp. Kjell-Olof Feldt har naturligtvis rätt i att valutaregleringens avskaffande är ett av dessa.

Nils Lundgren:

Det verkar som alla uppfattar det som en skärpning av växelkurspolitiken att gå med i EMS-systemet bara därför att vi har haft en period med dollarfall. Det kan ju vara så att när EMS-anslutning är aktuellt – tidigast om ett år – är dollarfallet avslutat och dollarn vänder uppåt. Därför

skulle det kanske vara en ordentlig avlastning för Kjell-Olof Feldt att vara med i EMS istället för att använda valutakorgen.

Kjell-Olof Feldt:

Det har talats en hel del om EMS-anknytning här. Det är många som glömmar att det i början av perioden var en appreciering av kronan när dollarn steg. Ulf Jakobsson säger nu att det inte var högre arbetslöshet som förväntningarna skulle innehålla utan lägre inflation. Frågan återstår dock fortfarande: Hur åstadkommer vi den låga inflationen. För att svara på frågan själv kan jag ställa motfrågan: Finns det något EMS-anknutet land som har lyckats förena låg inflation och låg arbetslöshet? Svaret är nej. Jag förstår överhuvudtaget inte vad det är för trolldom som skulle svingas över Sverige bara för att vi går med i ett system som uppenbarligen inte har givit de effekter som ni efterfrågar.

Nils Lundgren:

Det finns två exempel på länder med både låg inflation och låg arbetslöshet. Det ena är Luxemburg och det andra är Schweiz som visserligen inte formellt är medlem men som för en sådan valutakurspolitik som om de vore med.

Kjell-Olof Feldt:

Vad det gäller Schweiz är de dels inte medlemmar och dessutom förs där en helt annan ekonomisk politik som jag inte tror skulle passa Sverige. Sedan i fallet Luxemburg tycker jag verkligen att Nils Lundgren försöker skjuta en mygga med kanon.

Låt mig återvända till herrarna Lodin och Vinell som var mycket upprörda över vinstskatten. Vinell påstod – och det har han rätt i – att de relativa lönekostnaderna har pressats ned kraftigt. Vad han inte nämnde är följande: om man tittar på Sveriges andel av exportmarknaderna hos våra fjorton viktigaste handelspartner så ökade den kraftigt efter 1982 års devalvering men har nu fallit till samma nivå som före devalveringen. Vi har haft en ökning

av exporten under perioden med 40 procent. Förklaringen till att marknadsandelstvinsten gått förlorad hittar man i de relativa priserna – medan de relativa lönekostnaderna har pressats ned med 20 procent så har företagen lyckats höja de relativa priserna med 5 procent sedan 1980. Vinsterna har ökat i stor omfattning och jag tycker att det är ett problem. Det är klart att det från Industriförbundets sida finns andra saker man hellre vill attackera. Men på grund av de höjda vinsterna växer det fram krav på att även löner skall höjas.

Schager råder mig att jag inte skall tänka på förhandlingsformen. Jag kan ändå inte komma ifrån att sedan man bröt ned förhandlingarna på företags- och förbunds nivå så syns det i löneutvecklingen vad vinsterna spelar för roll för lönekostnadsstegringen. Lodin kräver stabilitet och att jag skall stå här och lova att inte röra företagsbeskattningen. Om näringslivet höll sina löften skulle det inte vara så svårt. I avtalsrörelsen 1988 ställde man upp ett löfte att lönerna skulle få stiga med maximalt 5 procent. Det var den nya federala organisationen, ett antal arbetsgivarorganisationer krönte av Olof Ljunggrens ljusgestalt, som sa att vi skall bötfälla företag som låter löneglidningen gå över femprocentsnivån.

Vad blev resultatet? Lönerna ökade med 8 procent och jag såg inte någon som blev bötfälld över hövan. Det är därför jag hävdar att förhandlingsformen har börjat få betydelse. Vi har starka fackföreningar i det här landet som har förmågan att avläsa löneökningarna på andra områden och som inte frågar efter vad man fick förra året eller det absoluta löneläget utan jämför var den egna gruppen står i förhållande till andra delar av arbetsmarknaden.

Sjuksköterskorna fick som alla tyckte en välförtjänt höjning förra året. Vad säger poliserna nu? Jo, eftersom sjuksköterskorna fick så mycket skall vi åtminstone ha 50 procent. Lärarna säger att får sjuksköterskor och poliser så mycket så... För att inte tala om diskussionerna i det privata näringslivet. Den dag näringslivet håller sina åtaganden vad det gäller löneutvecklingen så kommer vi inte behöva

göra sådana ingripanden som vi har gjort. Lodin säger att vinstskatten kom som en chock. Den övervanns dock på kortare tid än en vecka så från medicinsk synpunkt var det en väldigt lindrig åkomma.

Jag hävdar inte att vakanstiderna har gått ner men däremot har de inte ökat vilket är ganska märkligt med tanke på den efterfrågeutveckling vi har haft. 60 000 fler människor kom ut på arbetsmarknaden i fjol.

Jag skulle gärna vilja ha ett ingående samtal med Lars Vinell om att räntenivån skulle bero på penningmarknadsskatten eller valpskatten som den också kallas. Denna skatt skulle ha höjt räntan och redan påverkat investeringarna och skulle vara en liten tuva som stjalper ett ovanligt stort lass. Jag har ännu inte träffat någon som hävdar att svensk ekonomi har utsatts för några allvarliga störningar på grund av att omsättningen på optionsmarknaden osv har gått ned. Jag har redan från början sagt att skattens avsikt var att minska denna marknad och det har den uppenbarligen lyckats med. Eftersom det var avsikten skäms jag inte för att tala om det.

Slutligen så fördjupar sig Lars Jonung i mitt psykiska tillstånd före och efter 1982. Jag trodde att han var professor i ekonomi och inte i psykologi. Låt mig tala om att utbudspolitik har mycket äldre rötter i Sverige än vad Lars Jonung någonsin kan drömma om. Sverige var ett av de länder som, under medverkan av det parti jag representerar, drev fram frihandel. Någon större avreglering har inte ägt rum än när frihandeln slog rot i svensk arbetarklass och sedan i svensk industri, de var motsträviga i början men insåg till slut fördelarna. Vi var först med en någorlunda avancerad arbetsmarknadspolitik. Schager hävdar ju att en fungerande arbetsmarknadspolitik och en fungerande flexibel arbetsmarknad är den väsentligaste delen i ett arbete med att bekämpa inflationen. Utbudspolitik har funnits mycket längre än vad utbudsekonomerna har funnits.

Detta är den grund som vi bygger på när vi idag fortsätter med en sådan utbudspolitik. Vi är det första land i världen som säger att vi kommer att avskaffa alla

importrestriktioner på beklädnadsområdet. Vi har jämfört med resten av Europa kommit bra mycket längre i insikt om nödvändigheten i att avreglera och liberalisera livsmedelsmarknaden och hur vi kommer att dra vidare på andra områden det kommer att visa sig. Att vi i Sverige inte skulle ha förmåga att ta itu med brist på konkurrens, regleringar och dåligt fungerande marknader det tycker jag är en väldigt orättvis betraktelse av vad som har utträttats i detta land.

Rolf Englund ställer frågan varje år, vad gör Sverige åt inflationen? I och för sig, om jag ett ögonblick skall tillåta mig att vara optimistisk, så jämför vi vår inflation och vår kostnadsutveckling vid en arbetslöshet på en och en halv procent med en inflationstakt på fem till sex procent, vilket inte är så väldigt långt från den svenska. Däremot behöver de andra länderna tio procents arbetslöshet för att komma ned till sina inflationssiffror. Man kan tänka på det land som en gång var favorit bland utbudsekonomer och monetarister, Storbritannien, som vid tio procents arbetslöshet har en inflationstakt som är densamma som Sveriges.

Detta innebär inte att jag är nöjd men jag tror att vi inte saknar möjligheter att nå ner till lägre inflation utan att släppa upp arbetslösheten, måhända behöver vi lita till en viss tur i det sammanhanget. Jag håller med dem som hävdar att det i en internationell lågkonjunktur snabbt kommer att avslöjas att Sverige under de se-

naste åren byggt en stor del av sin tillväxt på den internationella konjunkturuppgången. Det är ingen hemlighet och det är inte en politisk svaghet att erkänna det. Man skall se det som ett varningstecken till alla de som tror att vi på något sätt har skyddat oss från konsekvenserna av den internationella utvecklingen.

Det dumaste en finansminister kan göra är att börja försäkra att han inte skall devalvera. Jag förstår inte de som påstår att vi skall devalvera fler gånger om de inte tror att vi politiker lär oss någonting. Det är så uppenbart att nästa devalvering är dömd att misslyckas för den kommer att sakna förtroende redan från början. 1982 års devalvering var relativt framgångsrik eftersom den möttes av ett betydande förtroende. Jag tycker Jonung pratar strunt när han säger att vi inte lyckats bättre än vad de borgerliga gjorde, då skulle det ha sett annorlunda ut. Om vi skulle tvingas till en ny devalvering då skulle ingen tro på oss. Jag behöver inte försäkra att någon ny devalvering är otänkbar eftersom varje liten tanke kommer att visa att den vägen inte står öppen. Det blir andra vägar som vi får använda och varför då inte fortsätta med den tredje vägen?

Nils Lundgren:

Jag vill avsluta det här mötet med att tacka finansministern och alla övriga de-
battörer.